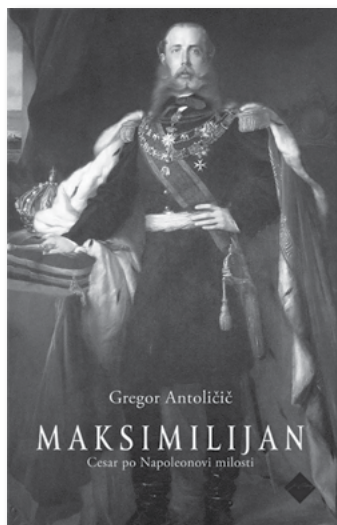

Gregor Antoličič, Maksimilijan: Cesar po Napoleonovi milosti. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2022, 191 str.

Avtor pričujoče monografije, docent dr. Gregor Antoličič z mariborske raziskovalne postaje ZRC SAZU, v uvodu pojasnjuje, da se je njegovo zanimanje za Habsburžane začelo v otroštvu z gledanjem filmov o cesarici Sissi z Romy Schneider. Tudi sam sem bil deležen zgodnjega stika s to družino, saj sem odraščal v gospodinjstvu, v katerem je približno med mojim desetim letom in zgodnjimi dvajsetimi na očetovi delovni mizi nastajal strip o meksikajnarjih in Ferdinandu Maksimilijanu (1832–1867). V tem času sem prehodil dolgo pot, ki se je pričela s popolnim nerazumevanjem stripovskega dogajanja in zgolj gledanjem sličic (nekoč sem lahko celo pobarval otok Lokrum), dokler nisem preko bolj poglobljene spremljanja scenarija prišel do samoiniciativnega učenja o zgodovinskem ozadju stripa. Odraščanje ob stripovskih tablah *Meksikajnarjev* je vsekakor povzročilo, da sem z zanimanjem vzel v roke prvo slovensko monografijo o mehiškem cesarju.

Glede na to, da lahko že beremo izvirne slovenske monografije in zbornike o Habsburžanih, pomembnih za slovenski prostor (Marija Terezija, Franc Jožef, Franc Ferdinand), je monografija o Maksimilijanu dobrodošla razširitev te zbirke, tudi če izhaja v letu, ko ni posebnih okroglih obletnic (razen če se 190. obletnica Maksimilijanovega rojstva in 155. obletnica njegove smrti komu zdita okrogli). Monografija je razdeljena na osem poglavij, ki jih uvaja uvodni oris Maksimilijanove življenjske poti z omembami njenih odmevov v literaturi (tudi slovenski) in filmih, kar potrjuje privlačnost dramatične monarhove usode za umetniške in poljudne (re)interpretacije, seveda pa je pritegnila tudi obilo pozornosti v evropski in ameriški historiografiji. Kljub temu še ena, tokrat slovenska monografija o cesarju ni odveč, saj Antoličič vanjo vključi še ne dovolj upoštevane arhivske in slovenske časopisne vire, obenem pa osvetli Maksimilijanove slovenske sopotnike. Vse to za slovenskega bralca predstavlja dodano vrednost, ki je zgolj s prevodom nemške ali angleške študije ne bi bil deležen. Ker je knjiga napisana v poljudnem, berljivem slogu in z občasnimi zastranitvami, v katerih so osvetljene malo znane zanimivosti in anekdote, je namenjena prav vsakemu, ki ga Maksimilijan ali meksikajnarji količkaj zanimajo. (Čeprav ni neposredno relevantno za monografijo, lahko morda navržemo še eno zanimivost, namreč da poimenovanje dunajskega trga Mexikoplatz nima nič opraviti z Maksimilijanom, temveč z dejstvom, da je bila Mehika leta 1938 edina država, ki je pred Društvom narodov protestirala proti anšlusu.)

V prvem poglavju spoznavamo Maksimilijanovo otroštvo na dunajskem dvoru. Bil je drugorojeni sin nadvojvode Franca Karla in nadvojvodinje Zofije, dve leti mlajši od Franca Jožefa, in že v otroških letih so bile značajske razlike med bratoma opazne: ko se je Franc Jožef igral s kositrnimi vojaki, se je Maksimilijan zanimal za tuje dežele in potovanja.

Ko je Maksimilijan dosegel 18. leto – tedaj je bil Franc Jožef že avstrijski cesar –, je začel graditi mornariško kariero in kmalu je bil imenovan za poveljnika avstrijske mornarice. Naslednja leta je posvetil modernizaciji ladjevja in pri tem dosegel nezanemarljiv uspeh. Od 20. leta je stanoval v Trstu, daleč proč od Dunaja. Kaže, da je bila srž problema odnosov med bratoma strah Franca Jožefa pred Maksimilijanovo priljubljenostjo, zaradi katere se je čutil ogroženega, Maksimilijan pa se ni mogel povsem zadovoljiti z vlogo drugorojenca in je stremel k višjim ciljem. Leta 1857 je sklenil poroko s hčerjo prvega belgijskega kralja Leopolda I. Šarlota, a šele po tem, ko sta se tast in ženin trdo pogajala o višini dote.

V času poroke je bil Maksimilijan imenovan za generalnega guvernerja Lombardije in Benečije, kjer je bil zadolžen za umirjanje nacionalističnih strasti med Avstrijci in Italijani. Z liberalno politiko je skušal k sebi pritegniti italijansko elito in množice, a ni dosegel prav veliko (čeprav mu je uspeh pri tem početu priznal Camillo Cavour z laskavo pripombo, zavito v kritiko). Tik pred izbruhom vojne med Avstrijo in Sardinjskim kraljestvom je bil odpoklican z guvernerskega položaja in po daljšem potovanju v Brazilijo se je posvetil izgradnji svojega najslavnejšega spomenika, eklektičnega dvorca Miramar pri Trstu, ki skupaj z orjaškim parkom eksotičnih rastlin še danes privablja množice obiskovalcev. Dokončanega gradu ni Maksimilijan nikoli videl.

Naslednje poglavje kontekstualizira zgodovino države, ki je igrala odločilno vlogo v preostanku Maksimilijanovega življenja: Mehike. Čeprav je leta 1821 razglasila neodvisnost od Španije, so državo pretresali nenehni nemiri, udari in menjave na prestolu ter predsedniškem položaju. Država se je zadolžila pri evropskih bankirjih in državah, dolgovi svojih nasprotnikov pa liberalni predsednik Benito Juárez ni nameraval odplačati. Da bi od Mehike izterjale dolgove, so Francija, Velika Britanija in Španija leta 1861 organizirale vojaško posredovanje. Izkazalo se je, da ima Francija, ki jo je vodil cesar Napoleon III., bolj ambiciozne cilje od sobork, saj je zahtevala politično preureditev države in namestitvev evropskega monarha na njeno čelo. Velika Britanija in Španija sta se zaradi nesoglasij umaknili, francoski vojaki pa so zavzeli Ciudad de México; kljub temu je večina države ostala pod nadzorom pobeglega Juáreza. Sledilo je obdobje Napoleonovega prepričevanja Maksimilijana k prevzemu mehiškega prestola; pri tem sta sodelovala tudi Alojz Dobravec vitez Saldapenna, diplomat in časnikar slovenskega rodu, ter Šarlota, ki je v monografiji prikazana kot nekakšna lady Macbeth, hlepeča po cesarskem nazivu. Maksimilijan je omahoval in sčasoma izrazil pripravljenost na prevzem, če bi z neodvisnim referendumom Mehičani potrdili, da ga želijo za cesarja. Referendum, ki seveda še zdaleč ni bil neodvisen, je bil izveden konec leta 1863 in je »potrdil« mehiško naklonjenost habsburškemu monarhu. Tik

pred sprejemom krone je Maksimilijan moral podpisati še t. i. družinski pakt, kar je od njega zahteval Franc Jožef in s katerim se je odpovedal vsem pravicam avstrijskega nadvojvode, skupaj s položajem habsburškega nasledstva. Avstrijski cesar se je hotel izogniti vsakemu vpletanju Avstrije v mehiške zadeve in je pakt pripravil kot varovalko za zaščito svoje države, Maksimilijan pa ga je dojemal kot maščevanje ljubosumnega brata.

Po šesttedenski plovbi je cesarski par maja 1864 prispel v пристanišče Veracruz in nadaljeval pot proti prestolnici. Že prvi stik je pokazal, da Mehičani niso zelo naklonjeni Maksimilijanu, vendar je prve mesece monarh vseeno posvetil urejanju svojega novega domovanja, gradu Chapultepec, uvajanju evropske dvorne etikete in inkognito spoznavanju ljudi ter lokalnih običajev. Njegove prve odredbe so bile liberalne in iskal je ravnotežje med sprtimi stranmi mehiške politike, poskusil je vzpostaviti tudi stik s Juárezom.

Naslednje poglavje se posveča slovenskim meksikajnarjem, prostovoljnimi vojakom, ki so Maksimilijanu sledili v Mehiko. Franc Jožef je dovolil le ustanovitev prostovoljnih enot, ki so jim obljubljali denar, zemljo in druge ugodnosti v zameno za nekajletno služenje. S slovenskega prostora naj bi se prijavilo okoli 430 mož. Eno od mest, kjer sta potekala nabor in urjenje prostovoljcev, je bila Ljubljana, ki je imela do nabornikov ambivalenten odnos: po eni strani so mestu prinašali dodaten vir za služko, po drugi pa so ga vznemirjali s pretepi, nemiri in dezerterstvom. Z vlakom so meksikajnarje v več transportih pripeljali do Trsta, od koder so z ladjami pluli do Veracruza. Podobno kot Maksimilijana so tudi njih razmere v Mehiki ujele nepripravljene, saj so spopadi z uporniki, napet odnos s francoskimi silami in dežela, ki ni bila podobna obljubljenemu El Doradu, delovali destimulativno. Tisti meksikajnarji, ki so preživeli in so se po propadu cesarstva vrnili domov, so postali obubožani berači, odrinjeni na družbeni rob.

Zadnji pomembni liberalni dokument, ki ga je sprejel Maksimilijan, je bila ustava iz leta 1865, ki pa ni pomirila napetosti med mehiško politično, vojaško in cerkveno elito. Ker je francoska vojska zaradi Napoleonovega spoznanja, da je zasedba jalova, pričela načrtovati odhod iz države, je moral mehiški cesar iskati nadomestne rešitve, ki bi ga obdržale na oblasti. Šarlota je odpotovala v Evropo in po vladarskih dvorih iskala podporo, toda zaman, zato je doživela živčni zlom in se v Mehiko ni več vrnila; svojega moža je preživela za šest desetletij, a duševno si ni nikoli opomogla. Maksimilijan je pol leta po ustavi sprejel povsem drugačen dokument, t. i. črni odlok, s katerim je vsakega ujetega Juárezovega podpornika obsodil na smrt. Čeprav je februarja 1867 prestolnico zapustil še zadnji francoski vojak, je Maksimilijan ostal v Mehiki, vendar je bil zaradi prodora republikanskih sil kmalu prisiljen oditi iz mesta.

Zavetje je našel v mestu Querétaro, ki pa so ga republikanci hitro začeli oblegati. Čudež se ni zgodil in sčasoma je vojska prodrla v mesto ter zajela cesarja. Na Juárezovo zahtevo je bil postavljen pred vojaško sodišče in obsojen na smrt. Dne 19. junija 1867 je bil skupaj s sodelavcema, generalom Tomásom Mejío in nekdanjim predsednikom Miguelom Miramónom, ustreljen na griču pri Querétaru. Po pogajanjih so Maksimi-

lijanove posmrtno ostanke prevzeli Avstrijci, admiral Wilhelm von Tegetthoff pa jih je prepeljal domov. Pokopali so jih v dunajski kapucinski grobnici.

Besedilo monografije je opremljeno s 40 slikami. Podobe prikazujejo Maksimilijana v različnih življenjskih obdobjih ter osebe, s katerimi je bil družinsko ali politično povezan. Obsegajo skoraj vse – od razkošnih plemiških portretov do karikatur. Nekatere fotografije vendarle pogrešamo. Sliko bi si zaslužil vsaj Miramar, morda pa tudi pomembnejše likovne upodobitve, kot je ena od slik Maksimilijanove usmrtitve Édouarda Maneta (ki je strelski vod »oblekel« v francoske uniforme in tako podčrtal svoje mnenje o tem, kdo je cesarja v resnici ubil) ali pa slovenska etnografska kuriozita: Maksimilijanova podoba s panjskih končnic. Odveč ne bi bila niti fotografija (ter omemba v besedilu) diplomata iz Vipave Antona Lavrina, ki je Maksimilijanu priskrbel egipčansko zbirko, od katere je danes na Miramaru ostala sfinga na pomolu ob dvorcu.

Seveda je izbira fotografij stvar osebne preference in izbora ne moremo šteti kot pomanjkljivost. Monografiji lahko zares očitamo le to, da bi potrebovala še vsaj eno lektorsko branje. Neredko je v besedilu najti napake pri zapisu imen, krajev in držav, pa tudi pri vejicah. Iz Maksimilijanovega imena včasih izpade predzadnji samoglasnik, pojavljajo se nedosledni zapisi priimkov vojskovodij Radetzkega in Bazaina, v imenskem kazalu so obe Beustovi imeni in priimek Beauharnais zapisani napačno. V opombi in seznamu literature je navedena knjiga *The madness of Mamá Carlota* (namesto seveda *madness*). Med branjem je najbolj moteče pisanje mesta Veracruz kot Varacruz, ki se v enem od poglavij pojavlja skoraj brez prekinitve.

Te pomanjkljivosti sicer niso odločilne pri splošnem ugodnem vtisu o monografiji. Maksimilijanovo intrigantno življenje je predstavljeno natančno, z ustrezno umestitvijo v zgodovinski kontekst ter na temelju širokega nabora virov in literature. Mehiškega cesarja Antolčić v glavnem predstavlja v pozitivni luči, vendar ne dovoli, da bi ga zavedla romantična predstava o razsvetljenem monarhu, ki je želel le delati dobro. V knjigi se tako razkriva kompleksna podoba človeka, razpetega med ambicioznostjo in dolžnostjo, liberalizmom in despotizmom, samozavestjo in dvomom. Leto 2022 je pri nas po naključju še posebej zaznamovano z Maksimilijanom, saj je poleg monografije izšel tudi ponatis prej omenjenega stripa (naj mi bo oproščeno, če to zveni kot reklama); sovpadanje potrjuje, da zgodba cesarja Maksimilijana in njegovih meksikajnarjev še vedno živi v slovenskem javnem spominu.

Ivan Smiljanić